

Maikki Kaajakari

Keskustelua

Elämästä nousee oppimisen mieli

Silittelyjä ja selittelyjä

En malta olla selventämättä käsityksiäni aikuisen oppimisesta ja ajatuksiani eräistä siihen liittyvistä käytännön opetustyön ongelmista, etenkin kun tarjoutui tilaisuus kirjoittaa heti Engeströmin puheenvuoron yhteyteen. Ensiksi muutama yleisluontoinen kommentti Engeströmin kirjassa ja oheisessa kirjoituksessa esittämiin ajatuksiin. Aiemmankin kirjoitukseni tarkoituksena oli kriittisistä mietteistä huolimatta myönteisen kuvan välittäminen kirjasta. Painotan vieläkin: pidän sitä oikein

hyvänä kirjana, siinä tehtyä teoreettista kehitystä mielenkiintoisena ja uusia aiheellisia vaatimuksia opetukselle asettavana. Mutta en näe näitä sinänsä hyväksi tunnustamiani opaskirjan ajatuksia yleispätevinä enkä kirjoittajan näkökulmaa ainoana hyväksyttävänä. Aikuisuus ja aikuiskasvatuksen alan moniaineisuus asettavat paljon muunkinlaisia vaatimuksia opetukselle ja opintotilaisuuksille. Se, että painotan toista näkökulmaa ja haluan sen huomioon otettavaksi ja myös opetuskäytännön vaikuttavaksi, ei tarkoita, että mitätöisin Engeströmin näkökulmaa.

Toinen tarkentamista kaipaava asia liittyy kognitiivisen psykologian ja toiminnan teorian ymmärtämiseen. Tunnustan tietoni riittämättömiksi ja viime lehdessä olleessa artikkelissani liian ylimalkaisesti mestaroin näiden teorioiden suhdetta ja Engeströmin tapaa käsitellä niitä. Se, että artikkelistani syntyi vaikutelma toiminnan teorian ymmärtämisestä ahtaana uusien tietojen sisäistämisenä johtuu, että näin se on paljolti suomeksi ilmestyneissä kirjoituksissa esitelty. Ja erityisesti oppimisen yhteydessä toiminnan teoriasta on luotu rajoittunut kuva oppimistoiminnan vaiheittaista etenemistä tarkastelevana didaktisena mallina, yhteiskunnallinen käytäntö ja toiminta on jäänyt taustalle, jos niitä on mainittu ensinkään. Tämä ei tietenkään riitä miksikään puolustukseksi. Yritän perehtyä asiaan paremmin, opettaja! Toisaalta kognitiivinen näkemys on niin laava psykologinen suuntaus, että tiedän hyvin pohtivani vain yhtä osa-aluetta siitä. Ja se osa-alue ei ole perinteinen (?) mikrotasolla tapahtuva tiedon prosessointi vaan U. Neisserin ja J. von Wrightin esittämistä ajatuksista ja teorioista virittynyt näkemys ihmisen ja ympäröivän todellisuuden suhteesta.

Elämäkokemusko arkitietoa?

Aikuisuutta ja sen mukanaantuomaa elämäkokemusta ja -näkemystä painotan edelleen pontevasti. Se, että tämä kokemus on ristiriitaista ja myös sinänsä riittämätöntä syvällisen oppimisen tiedonlähteenä, on totta. Mutta tämä ei merkitse, etteikö oppijan arkielämäkokemus ja sisäistetyn tiedon ja näkemysten merkittävästi — sanoisin ratkaisevasti — vaikuta mielenkiinnon heräämiseen ja suuntautumiseen ja myös oppimisessa valikoivaan mieleenpainamiseen ja muistissa säilymiseen.

Elämäkokemuksessa ei ole kysymys ”vain” pintatiedosta tai arkielämäkokemuksesta. Oppimista tapahtuu tavattoman paljon ihmisen suhteessa ympäristöön ja maailmaan, siitä millaiseen aikaan ja kulttuuriin, millaisiin yhteiskuntarattaisiin ja mille akselille sattuu syntymään, millaisissa ympäristön sanelemissa rajoissa elää ja millaisia toimintamahdollisuuksia se tarjoaa. Ja aikuisen ihmisen kokemus on vuosien, tapahtumien, oman toiminnan saatossa jäsentynyt, täsmentynyt ja monipuolistunut. Hänen elämäkokemuksensa pitää sisällään systemaattisessa koulutuksessa hankittua, oman lukemisen ja tutkimisen kautta hankittua, kantapään kautta hankittua ja monessa eri vaiheessa keskusteltua, pohdiskeltua, vertailtua ja sisäistettyä tietoa. Se ei ole ”pinnal-

lista arkitietoa” vaan oppijan kannalta omaa syvällistä tietoa, elämän varrella kerättyä elämyksien ja arvojen värittämää kokemustietoa. Ja sivulta katsoen se ei ole irrallisen ihmisen yksilöllistä informaatiota vaan hyvin kiinteästi ympäröivän yhteiskunnan tietotason, ajatusmaailman, sen vaatimusten ja käytäntöjen heijastusta yksilöön.

Esimerkkisi siitä, miten kokemus vahvistaa maan olevan litteä ja auringon kiertävän maata, oli varsin oivallinen. Tässä tietenkin puhutaan hieman eri tavoin kokemuksesta, sinä käytät sitä aistien välityksellä saatavana tietona ja minä elämäkokemus -merkityksessä. Mutta tuo esimerkkisi kuvastaa hyvin tietyn ajan ja alueen (tai yhteiskunnallis-historiallisen) tiedon yleistä tasoa ja ihmisten sidonnaisuutta oman yhteiskuntansa tietotasoon ja vaatimuksiin. Luultavasti Suomenniemelläkin saa tallustella varsin kauan nykypäivänä, ennenkuin löytää ihmisen, joka vain havainnoitiinsa luottaen väittää maan olevan litteä jne. On keinotekoisista puhua arkitiedosta silloin kun kysymys on ihmisellä tietyllä hetkellä olevasta tiedon kokonaisuudesta ja siihen välttämättömästi liittyvästä elämyksistä, arvostuksista, näkemyksistä.

Ei puhuttakaan, että väittäisin kokemuksen olevan kaiken opetuksen hallitseva lähtökohta, vaan esitän, että ihmisen elämäkokemus ja -näkemys vaikuttaa aina oppimistilanteessa ja opettajan kannaltakin saattaisi olla hyödyksi ottaa se huomioon silloinkin, kun kyse on käsitteellisen tiedon opetuksesta. Opintotilaisuuteen tulevan ihmisen kannaltahan varsin usein jäsenelty, käsitteellinen tieto on etäistä, irrallista, sen oppimisessa on vaikea välttää ulkokohtaista ”tietämistä”. Minua kiinnostaa olisiko nykykäytännössä, jossa tieteellisen tiedon logiikkaa ympäröi ihmisen arkielämän logiikan rinnalle, löydettävissä tai kehitettävissä toisin päin toimiva käytäntö, jolloin hahmotettaisiin ihmisen arkielämää ja sen logiikan ehdoista lähtien edettäisiin käsitteellisen tiedon rakenteisiin. Tai löytyisikö joitakin hyviä ”välimuotoja”. Vai onko tässä kyse siitä, että erilaisiin tavoitteisiin tähtäävä opetus vaatii erilaista strategiaa? Vai lieneekö sitten kyse ihmisen, oppimisen ja opetuksen ymmärtämisestä eri tavoin?

Arvot mukaan oppimiseen

En viihdy Engeströmin minulle tarjoamassa kaavussa, se ahdistaa toisaalta ja on liian väljä toisaalta eikä se tunnu lainkaan omalta. Ja luulenpa, että Engeströmin ja minun ajattelutapojen ero on toisaalla, kun mistä hän sitä etsii otaksumillaan. Engeströmin hahmotus oppimi-

sesta reaalisen ympäristönhallinnan laajentamisena ja syventämisenä ja sisällöllisten käsitteiden omaksumisena on oppiaineksesta, sisällöstä lähtevä näkökulma. Haluamatta kieltää tippaakaan sen merkitystä ja tuomalla voimakkaasti kuitenkin mukaan oppijan oma näkökulma, löytyy minun mielestäni ero selvemmin. Eli minä painotan oppijan aktiivisuutta ja toimintaa paitsi aineksen sisäistämässä myös jatkuvana aktiviteettina näkemysten ja arvostusten muodostamisessa. Olipa kyse tieteellisen tiedon täydellisestä sisäistämisestä tai elämäkokemuksesta saadun tiedon tietoisesta erittelystä liittyy aikuisen ihmisen oppiminen hänen omaan arkielämäänsä ja sen tavoitteisiin. Oppimisen on oltava mielekästä hänelle, on oltava jokin mieli, joka lähtee hänestä, hänen elämästään ja pyrki- myksistään eikä opetuksesta, tiedosta ja sen "ulkoapäin" todetusta merkityksestä tai arvosta.

Pidän tärkeänä arvostusten ja näkemysten, tietoisien suhtautumisen tuomista mukaan oppimisprosessiin — siis tahallisesti, opettajan viritämänä tietoisena toimintana. Joskus jossakin aikuisen oman "oppimishistorian" vaiheessa tämä liittyy lähinnä omien kokemusten ja ha-vaintojen tai yhteisten pohdintojen ja keskustelujen arvottamiseen. Joskus ja jossain vaiheessa se liittyy "varsinaisessa" oppimistilanteessa opettajan esittämän tiedon, sen käyttökelpoisuuden ja tärkeyden arvottamiseen. Ihmiselle on annettava opiskelukäytännössäkkin mahdollisuus ottaa vastuuta oppimisesta ja sen siirtämisestä käytäntöön. Ja tässä mielessä arvostelen Engeströmin näkemystä, se on kylläkin hyvin syvä mutta oppijan näkökulmasta suppea toimintamalli. Hänen omaan elämäänsä liittyvä opiskelun mieli jää huomiotta, sille ei anneta tilaa selkiintyä vaan oppija temmataa oppiaineksen ja opettajan ehtoihin ja arviointi ja kontrolli rajoittuvat tähän.